

УДК 096.1–028.61”1631”

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707–3335.2022.1\(27\).256411](https://doi.org/10.18524/2707–3335.2022.1(27).256411)

Фульмес Владислав Степанович,

протоіерей, доктор філософії, доцент,
проректор Волинської православної богословської академії
Градний узвіз, 5, м. Луцьк, Волинська обл., 43000, Україна
тел.: (033) 27 26 072
e-mail: fulmes777@gmail.com
<https://orcid.org/0000–0003–1263–9808>

ЗАГОЛОВНІ ЛІТЕРИ «ТРІЮДІ ЦВІТНОЇ» 1631 РОКУ

У даній статті коротко досліджено заголовні літери цінного видання друкарні Свято-Успенської Києво-Печерської лаври – «Тріюді Цвітної» 1631 року, один із примірників якої сьогодні зберігається в колекції стародруків наукової бібліотеки Волинської православної богословської академії.

Ключові слова: «Тріюдь Цвітна» 1631 року, заголовні літери, друкарня Свято-Успенської Києво-Печерської лаври, Волинська православна богословська академія.

Майстри української друкованої книги вписали яскраву сторінку в історію вітчизняної культури та книжкової спадщини. Вони створили видання, які є справжніми художніми шедеврами – з їх неповторним власним обличчям, особливою красою кирилических шрифтів, гравюрама, заставками, кінцівками, заголовними літерами та іншими елементами оформлення.

Одним із найдавніших центрів книгодрукування в Україні в XVI–XVIII ст. була друкарня Свято-Успенської Києво-Печерської лаври. Упродовж безперервного трьохсотрічного існування вона була провідним церковно-просвітницьким центром на українських землях. За цей час друкарня випустила чимало богослужбових книг [2, с. 267–268]. До когорти кращих її ілюстрованих видань належить «Тріюдь Цвітна», датована 1 червня 1631 року [3]. Один примірник цієї цінної та рідкісної на сьогодні книги зберігається у фонді стародруків наукової бібліотеки Волинської православної богословської академії.

Велику мистецьку цінність «Тріюді Цвітної», окрім розкішних гравюр, чудових заставок, кінцівок та інших прикрас, додають майстерно виконані заголовні літери. Відомий український мистецтвознавець Микола Макаренко про важливість дослідження заголовних літер у художньому оздобленні українських стародруків зазначав: «Текст завжди починається заголовною літерою, що сама одна заслуговує на окрему монографію. Її художні досягнення і розробленість надзвичайно високі. Дивна річ – і до цього часу ці літери не звертали на себе уваги. Кліше такої літери дуже часто містить у собі, крім самої літери, краєвиди, події, окремі постаті людини, звіра, птаха. Сама літера являє собою цікаву орнаментальну композицію. То вона обведена рамкою, то виступає самостійно, то вона не виходить за межі тексту, то на нього не вважає, іноді стоїть і на берегах аркуша» [1, с. 209–210].

«Тріодь Цвітна» 1631 року містить чимало заголовних літер різноманітних за розміром (від 7 до близько 40 мм за шириною) та художнім втіленням. Зустрічаються близько 150 заголовних літер. Усі вони переважно червоного кольору, одна – чорного. Проаналізувавши їх, можемо виділити два види заголовних літер у цьому цінному виданні: літери вкриті орнаментом та літери з орнаментально-сюжетними композиціями.

Найпоширенішими є заголовні літери на прямокутних дошках, де обведена чітким контуром літера яскраво вирізняється на заповненому рослинним орнаментом різного ступеню стилізації тлі. Усю композицію окреслює рамка. Рідше зустрічаються заголовні літери, загальну композицію яких не оточує рамка. Трапляються заголовні літери на квадратних дошках, де літера розташована не лише на рослинному орнаменті, але й містить зображення ангела, путті, кентавра із луком, птаха, єдиного рога та ін. Наприклад, літера «А» зображена з ангелом, літера «Б» зустрічається із зображенням птаха та ангела, а літера «В» має ще кілька варіантів: на одній зображення лані майстерно вплетене в орнамент, в іншому – зображення ангела, а третій варіант – з квіткою та рослинним орнаментом. Для зображення заголовної літери «П» використано архангела. Для зображення літери «Т» служать композиції кентавр з луком, птах та ін. Цікавим є зображення літери «Т» із сюжетним зображенням мідного змія. Як відомо, за ремствування євреї були покарані Богом появою безлічі отруйних змій, які жалили людей. Євреї розкаялись і просили Мойсея помолитися за них Богові. Господь повелів Мойсеєві зробити мідного змія і повісити на знамено. І хто з ужалених зміями, дивився з вірою на мідного змія, той залишався живим. Заголовна літера «И» виконана у сюжеті творення світу, а літера «Р» зображена на фоні єдиного рога. Літера «С», окрім традиційного рослинного зображення, має зображення ангела, а також зображення з Ісусом Христом, святим та храмом у нижньому куті.

Таким чином, друкована книга, її оформлення й ілюстрування відіграли велику роль у духовному та культурно-мистецькому житті українського народу. Завдяки розкішним гравюрам, чудовим заставкам, кінцівкам, майстерно виконаних заголовних літерах та інших прикрас печерські видання, зокрема «Тріодь Цвітна» 1631 року, не мали собі рівних, чим залишили помітний слід в історії українського друкарства та книжкової спадщини. Для поціновувачів мистецтва книги перспективою подальшого дослідження може стати вивчення тематики, іконографії та художньо-стилістичних особливостей заголовних літер цього цінного видання.

Список використаних джерел та літератури

1. Макаренко М. Орнаментация української книги XVI–XVIII ст. / М. Макаренко. – Київ : Держвидав України, 1926. – С. 209–210.
2. Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко. – Київ : Либідь, 1994. – 448 с.
3. Тріодь Цвітна. – Київ : Вид-во Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври, 1631. – 8, 828, 2 с.

References

- [1]. Makarenko M. *Ornamentatsiia ukrainskoi knyhy XVI–XVIII st. [Ornamentation of the Ukrainian book of the XVI–XVIII centuries]*. Kyiv, 1926, pp. 209–210.
- [2]. Ohienko I. *Istoriia ukrainskoho drukarstva [History of Ukrainian printing]*. Kyiv, 1994, 448 p.
- [3]. *Triod Tsvitna [Floral Triodion]*. Kyiv, 1631, 8, 828, 2 p.

Надійшла 03.04.2022 р.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Іл. 1. Зображення заголовної літери «А».

Іл. 2. Зображення заголовної літери «Б».

Іл. 3а. Зображення заголовної літери «В».

Іл. 36. Зображення заголовної літери «В».

Іл. 4. Зображення заголовної літери «Г».

Іл. 5. Зображення заголовної літери «Д».

Іл. 6. Зображення заголовної літери «Е».

Іл. 7. Зображення заголовної літери «Ж».

Іл. 8. Зображення заголовної літери «И».

Лл. 9. Зображення заголовної літери «К».

Лл. 10. Зображення заголовної літери «М».

Лл. 11. Зображення заголовної літери «Н».

Лл. 12. Зображення заголовної літери «Q».

Іл. 13. Зображення заголовної літери «П».

Лл. 14. Зображення заголовної літери «Р».

Іл. 15. Зображення заголовної літери «С».

Іл. 16. Зображення заголовної літери «Т».

Іл. 17. Зображення заголовної літери «Х».

Іл. 18. Зображення заголовної літери «Ц».

Іл. 19. Зображення заголовної літери «Ч».

Лл. 20. Зображення заголовної літери «Я».

Лл. 21. Зображення заголовної літери «Г».

Fulmes V.S.,

archpriest, PhD, associate professor

Vice-rector of the Volyn Orthodox Theological Academy

5 Hradnyi uzviz, Lutsk, 43000, Ukraine

tel.: (033) 27 26072

e-mail: fulmes777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1263-9808>

CAPITAL LETTERS OF THE «FLOWER TRIOD» OF 1631

It is difficult to imagine our word without a book. It accompanies a person throughout life and is a valuable source of knowledge and information. The masters of Ukrainian printed books have written a bright page in the history of national culture and book heritage. They have created editions that are true artistic masterpieces – with their unique shape, the special beauty of Cyrillic fonts, engravings, screensavers, endings, capital letters and other design elements. The printing house of the Kiev-Pechersk Lavra has published many liturgical books, among which a special place is occupied by the «Flower Triod», dated June 1, 1631. This is the first edition of the «Flower Triod» in Ukraine and today it is one of the rare editions. The book was published at a time when the Archimandrite of the Lavra was St. Petro Mohyla, who contributed to the development of book printing, education and paid great attention to providing national features for the printing house.

The «Flower Triod» is an extremely luxurious publication that contains many ornaments and wonderful engravings. It contains many capital letters of various sizes and artistic incarnations. There are about 150 different capital letters, mostly red, one – black.

This article briefly described the investigation of the capital letters of the valuable edition of the printing house of the Holy Dormition Kiev-Pechersk Lavra «Flower Triod» of 1631, one copy of which is now stored in the collection of old prints of the Volyn Orthodox Theological Academy. Analysis showed that the two types of capital letters are observed in this valuable edition: letters covered with ornaments and letters with ornamental-plot compositions. Rich and varied themes, iconography, compositional and artistic and stylistic features of miniatures-illustrations of capital letters, their placement on the pages of the book, etc. open many new opportunities for the researcher of the art of books, which in turn will complement the glorious history of Ukrainian printing and book heritage.

Keywords: «Flower Triod» of 1631, capital letters, printing house of the Holy Dormition Kiev-Pechersk Lavra, Volyn Orthodox Theological Academy.